

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

«Ислам және ғылым: мұсылман ғалымдарының әлемдік ғылымға қосқан үлесі»ЖАРИЯЛАНДЫ
05.06.2025СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/180352/>

Автор: Әйтеш Әсем Сақитжанқызы

Жетекші: Қантарбаева Жанна Орынбасаровна

Кіріспе

Ғылым тарихы дінмен, мәдениетпен және философиямен тығыз байланысты. Ислам өркениетінде ғылым ерекше орынға ие болды: VIII ғасырдан бастап ислам әлемі зияткерлік дамудың қуатты орталығына айналды. Табиғатты зерттеу исламда тек рұқсат етілген ғана емес, сонымен қатар сауапты іс ретінде қабылданды. VIII–XIII ғасырлардағы ислам ғылымының классикалық кезеңі ғылыми ойдың гүлдену кезеңі болды және кейін Еуропадағы ғылым дамуына зор әсерін тигізді.

1. Исламдағы білім мен ғылымға деген көзқарас

Исламда білімге ерекше мән беріледі. Құранда ақыл, ой жүгірту және үйрену маңыздылығы бірнеше рет айтылады. Пайғамбар Мұхаммедке (с.а.у.) түскен алғашқы аят: «Оқы!» (Құран, 96:1). Пайғамбар хадистерінде де: «Білім алу – әрбір мұсылманға парыз» делінеді. Ислам дәстүрінде ғалымдар діндарлармен қатар құрметтелді, ал ғылыммен айналысу – құлшылықтың бір түрі деп қабылданды.

2. Ислам ғылымының алтын ғасыры (VIII–XIII ғасырлар)

Осы кезеңде әсіресе Аббас әулеті басқарған халифаттарда ғылым кеңінен қолдау тапты. Бағдат қаласы – ғылыми және аударма жұмыстарының орталығына айналды. Мұнда әйгілі «Даналық үйі» (Байт әл-Хикма) құрылып, грек, парсы және үнді ғалымдарының еңбектері араб тіліне аударылып, әрі қарай дамытылды.

3. Негізгі бағыттар мен көрнекті ғалымдар

Медицина

Әбу Әли ибн Сина (Авиценна) – оның «Дәрігерлік каноны» бірнеше ғасыр бойы ислам әлемінде де, Еуропада да негізгі медициналық оқу құралы болды.

Ар-Рази (Разес) – алғаш рет шешек пен қызылшаның айырмашылығын сипаттап жазған.

Математика және астрономия

Әл-Хорезми – алгебра ғылымының негізін қалаушы. «Алгоритм» сөзі оның есімінен

шыққан.

Әл-Бируни – астрономия, география, математика мен геология салаларына зор үлес қосқан әмбебап ғалым.

Омар Хайям – тек ақын емес, сонымен бірге математик, күнтізбе реформаторы.

Физика және оптика

Ибн әл-Хайсам (Альхазен) – тәжірибелік физиканың негізін салушы. Оның «Оптика кітабы» жарықтың табиғатын зерттеуге арналған алғашқы іргелі еңбек болып табылады.

Химия

Жәбір ибн Хайян (Гебер) – химияның атасы атанған. Ол дистилляция, кристалдану, сүзу әдістерін дамытты.

4. Ислам ғылымының Еуропаға әсері

Ислам ғалымдарының еңбектері Андалусия (мұсылман Испаниясы) мен Сицилия арқылы Еуропаға тарады. Олар латын тіліне аударылып, орта ғасырлар мен Қайта өрлеу дәуірінде еуропалық ғылымның негізіне айналды. Мысалы, Фома Аквинский ибн Сина мен Ибн Рушдтің (Аверроэс) философиялық идеяларын кеңінен қолданды.

5. Ислам ғылымының әлсіреу себептері

XIII ғасырдан бастап ислам ғылымының құлдырауы байқалады. Бұған себеп болған факторлар:

Моңғол шапқыншылықтары (әсіресе, 1258 жылы Бағдаттың құлауы);

Ғылымды қолдайтын билеушілердің азаюы;

Діни ортада догматизм мен рационалды ойлаудан алшақтау.

Қорытынды

Ислам өркениеті әлемдік ғылымның дамуына өлшеусіз үлес қосты. Мұсылман ғалымдары ежелгі ғылым мұрасын сақтап қана қоймай, оны жаңа жаңалықтармен байытты. Медицина, математика, астрономия және басқа да ғылым салаларындағы жетістіктер кейінгі ғылыми прогрестің іргетасы болды. Бүгінде ислам ғылымына деген қызығушылық қайта оянып, оның мұрасы ақыл мен білімнің құндылығын еске салады.

Пайдаланылған әдебиеттер

Сейид Хусейн Наср. Исламдағы ғылым және өркениет. — М.: Логос, 2004.

Рошди Рашед. Ислам әлеміндегі математика. — М.: Восточная литература, 2012.

Крейг Дж. Ғылым тарихы: ежелгі дәуірден қазіргі заманға дейін. — СПб.: Питер, 2010.

Ахмед Х. Ибн Синаның философиясы. — Каир, 2001.

Gutas, D. Avicenna and the Aristotelian Tradition. — Brill, 2001.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.